

הסיפור הנחמני: על אוסף הסיפורים ועל סיפור מהפנצ'ר: על כל סיפורי רבי נחמן מברסלב, מהדורה מבוררת על פי כתבי יד מאת צבי מרק, עורך דב אלבוים

הרצאה שנישאה על ספר זה במכון ון ליר בירושלים, אור לג שבט תשע"ה
מאת יהודה ליבס

בסיפורי מעשיות של חסידים מצא מרטין בובר את המפתח להבנת עניינה של החסידות, וגרשם שלום חלק עליו וסבר שהעיקר הן הדרשות העיוניות. אין להכריע במחלוקת זו, השייכת לשורשי נשמותיהם של שני החולקים: מחד גיסא בובר, המבקש את היסוד האקזיסטנציאליסטי, ומאידך שלום המעוניין במיסטיקה. גם כתבי החסידות אינם אחידים מבחינה זו, ולא במקרה היה זה בובר שהתעניין במיוחד בר' נחמן מברסלב, ותרגם לגרמנית את סיפוריו, ואילו במחקרי שלום רוחו האדירה של ר' נחמן אינה מזדמנת כלל, והמחקר היחיד שכתב עליו הוא רשימה ביבליוגרפית של ספרות ברסלב, וזו הוכנה, לא במקרה, כמתנת יום הולדת למרטין בובר.

אני לעומת זאת במחקר הקבלה שלי מבקש ליצור מיזוג בין שתי הגישות, וזאת באמצעות קטגוריה חדשה: הסיפור הזוהרי. לדעתי העולם המיתי-מיסטי העצום והנהדר של ספר הזוהר, ספר הספרים של הקבלה, צומח מתוך דמות גיבורו – ר' שמעון בר יוחאי, וחשובי המקובלים, דוגמת הרמ"ק והאר"י, הרמח"ל, הבעש"ט ור' נחמן, יוצרים מתוך הזדהות עם דמותו של רשב"י הזוהרי. כיוון זה התקבל גם על דעתם של חוקרים אחרים, ועתה עוסק אני (ביחד עם חברי מלילה הלנר-אשד ויונתן בן הראש) בעריכה של ספר מאמרים ברוח זו, בשם 'הסיפור הזוהרי'. אחד המאמרים היפים שעתידים להתפרסם בספר זה נכתב על ידי צבי מרק, ועוסק בתיאור ברסלבי של פגישה בין רשב"י לבין ר' נחמן.

ואכן, אף שדמותו של רשב"י עומדת ביסוד דמות הצדיק החסידי בכלל, במיוחד נכון הדבר באשר לר' נחמן. כר' שמעון בזוהר כך ר' נחמן בברסלב, אישיותו היא העמוד האמצעי, הבריח התיכון של המגוון המסחרר של תורותיו,

ולא כל שכן של סיפוריו. כצדיק יסוד עולם, הוא יסוד עולמו ואין עולמו יסודו. הפיתרון הברסלבי לבעיות הדור אינו בתיאוריה אחת, אלא בשלל צבעים, סיפורים, עצות ורעיונות אשר קשורים כולם באישיותו של ר' נחמן, כי הוא, כדבריו, 'נהר המטהר מכל הכתמים', ואף תשובה מספקת על כל כפירה, או לפי ניסוחו העז ביידיש: 'איין דע מה שתשיב לאפיקורס בין איך'.

הספר שלפנינו, כל סיפורי ר' נחמן מברסלב, אכן הולם גישה זו. דרך טובה לעמוד על אישיותו של ר' נחמן היא קריאת כל סיפוריו, כפי שהם מובאים כאן, לפי סדר כרונולוגי, וביותר מאחר שמובאים כאן גם קטעי הרקע המספרים על נסיבות אמירתם של הסיפורים, ואף נוסחים מקבילים ורמזים שמצאו בהם חכמי ברסלב, ועל כל אלה התוספות וההשלמות לסיפורים שנתגלו רק לאחרונה על ידי צבי מרק. בכישרונו המיוחד, שאינו מוגבל רק לקריאת טקסטים אלא מתאים גם למגע חי עם החסידים נושאי המסורת, שכנע אותם מרק לגלות את צפונותיהם, מה שנסתייע גם ברוח התקופה שלא פסחה גם עליהם, שעתה מוכנים הם לגלות הרבה יותר מאשר לפני קרוב לארבעים שנה, כאשר החילותי אני במחקרי ברסלב שלי.

אפשר אומנם להעלות ספקות ותהיות באשר להגדרת החומר שנכלל בספר שלפנינו. יש כאן סיפורים של ר' נחמן בצד סיפורים עליו ואף אנקדוטות מחייו. יש חזיונות וחלומות, יש משלים שלהם נמשל עיוני, ולעומתם סיפורים 'משנים קדמוניות', כלומר, לפי הגדרת ר' נחמן עצמו, כאלה שהם מעל 'כל שבעים הפנים של התורה' ואף של קטגוריות ההיגיון. אך בכל זאת מסכים אני להכרעת העורך, כי קריאת כל אלה ברצף מהנה ומפעימה, ושילובם יחד בראש הקורא מחייה אצלו את דמותו המופלאה של ר' נחמן. תודה רבה חייבים אפוא כולנו, חסידי הצדיק ואוהביו, לצבי מרק ולדב אלבוים, על הספר שלפנינו.

עם זאת הקורא בספר חייב לזכור שאין כאן לפניו כל עניינו הרוחני של ר' נחמן. אם רוצה הוא להעמיק יותר, עליו לשלב עם הסיפורים גם את התורות העיוניות שנדפסו ברובן בספר ליקוטי מוהר"ן (בנוגע לרבות מהן השתמר בספרות הברסלבית מידע בנוגע לזמנן ולנסיבות אמירתן). לעתים יש לתורות אף זיקה עמוקה לסיפורים שנדפסו פה, כגון אותן תורות המשמשות פירוש

לחלומות שחלם. נוסף לאלה יש להביא בחשבון גם את הסיפור הגדול שלא נדפס בספר שלפנינו: מגילת הסתרים של ר' נחמן אודות ביאת המשיח, שגם אותה פרסם צבי מרק, בספר מיוחד, והוציאה מן ההעלם אל הגילוי.

ספרות זו חורגת אומנם ממטרת הספר שלפנינו ובצדק לא נכללה כאן.

אך דבר אחד בכל זאת חסר כאן לדעתי: הנוסח ביידיש של שלושה עשר הסיפורים הכלולים בספר סיפורי מעשיות. ר' נתן, תלמידו של ר' נחמן שערך והדפיס ספר זה שנים מעטות אחרי מות רבו, מעיד בהקדמתו לספר 'כי היה לנו גילוי דעת מפי רבינו הגדול ז"ל [הוא ר' נחמן], אשר פעם אחת גילה דעתו שרוצה להדפיס סיפורי מעשיות, ויהיה למעלה כתוב בלשון הקודש ולמטה לשון לע"ז. בצורה כזאת נדפסו אכן הסיפורים במהדורות הברסלביות, אך בספר שלפנינו אין אלא לשון הקודש בלבד.

בהקדמתו המפורטת לספר נוגע צבי מרק גם בעניין זה, ומסביר בין השאר שההרחבות ביידיש שלא הובאו כאן, הן הוספות שאינן שייכות לנוסח המקורי של הסיפורים. אפשר שכך הוא, אך גם כך הוספות אלה מסייעות וחשובות להבהרת העניין. יתר על כן. גם אם, כדברי החוקרים שאתם מסכים מרק, הנוסח היידי הנדפס בתחתית העמוד במהדורות המסורתיות אינו הנוסח המקורי שנאמר בפי ר' נחמן, מכל מקום במקור נאמרו הסיפורים ביידיש, ורק ר' נתן תרגמם ללשון הקודש, כפי שהוא מספר בעצמו בהקדמתו. וכשחזרו ר' נתן וחבריו ותרגמום ליידיש, שפת המקור, שָבו הסיפורים להיות שמחים כנתינתם, ובוודאי גם חזרו בהם הרבה לשונות מקוריים. כל הווייתם של סיפורים אלה אומרת יידיש, ופרסומם גם בשפה זו יכול היה להעלות באף הקורא ניחוח של אותנטיות, וכך גם לא היינו עוברים על מצוות רבנו.

יתר על כן, אפילו לאדם שכמותי, שאצלו מאמע לשון היא דווקא לשון הקודש, במקומות רבים הנוסח ביידיש כאן קל להבנה יותר מן העברי, וכדי להבין את העברית, משפיל אני את מבטי אל הנוסח היידי. אביא לכך דוגמה אחת מני עשרות: בתחילת מעשה מזבוב ועכביש, כשמתואר המשתה ('בַּאִיל') שערך המלך, כתוב בעברית: 'והיו שם על הבאיל כל השרי מלוכה וכל השרים'. במבט ראשון נראה ש'כל השרי מלוכה וכל השרים' זה סתם טאוטולוגיה, חזרה

ללא צורך על אותו דבר עצמו, אך בנוסח היידי כתוב: 'אונ סע דאָרט גווען אוף דעם באַיל אַלו שָׂרי מלוכה אונ אַלו שררות'. 'שררות' משמש ביידיש לציון אצילים בעלי קרקע, ורק מכאן מתברר גם למה התכוון המתרגם העברי: 'השרי מלוכה' הם המיניסטרים המשרתים את המלך, ו'השרים' סתם הם האצילים שאין להם תפקיד מסוים בארמון אלא רק שררה על נתיניהם.

בעיה אחרת, המזדמנת פה ושם בספר זה, מקורה דווקא בדווקנות המחקרית פילולוגית המאפיינת אותו. נוסח הסיפורים המובא כאן הוא דווקא זה הנמצא בכתב היד, ובעיני לא תמיד נכון הדבר, כי על הפילולוגיה לשמש כלי עזר ולא מטרה לעצמה. דוגמה לבעיה כזאת תימצא בסיפור 'באה אמו מעולם העליון' (עמ' 171). בסיפור זה משולב משפט משובש ביידיש שאי אפשר לעמוד על נוסחו הנכון ועל פירושו עד שפונים אל נוסחאות הדפוסים, ששם הוא נכתב כסדר. בספר שלפנינו מרק אומנם ציין כאן מראי מקומות של המקבילות הנדפסות, אבל המשפט עצמו מובא כאן רק בצורה המשובשת. אפשר אומנם שחלק ממה שנראה כשיבוש עניינו בדרך הגייה מקומית מיוחדת, שגם בה יש עניין, אך חלק אחר הוא בוודאי רק פליטת קולמוס של סופר כתב היד.¹ מכל מקום, במקרים כאלה, טוב שיהיה בידי הקורא גם נוסח הדפוס.

הספר שלפנינו גם אינו מוסיף פירוש לסיפורים מלבד ציטוט של רמזים שנוספו להם כבר בספרות ברסלב הקדומה. דרך זו אומנם מוצדקת. בספר כזה אין מקום לפירושים, שרבים מהם אפשר למצוא בספרות המחקר העצומה שנכתבה ונכתבת בנושא. עם זאת אפשר היה לדעתי להפנות פה ושם לעניינים ספציפיים בספרות המחקר, כגון למקור המדויק בספר דברי האדון של יעקב פרנק שצינתי אני לסיפור המשל מהאינדיק. אותו סיפור מפורסם שגם מרק וגם אני סבורים שאכן יצא מפיו של ר' נחמן, אף שלא נזכר ולא נדפס אלא במאה העשרים.

¹ בכל סיפורי ר' נחמן שלפנינו, בעמ' 171 נדפס: 'פארשטייט, ס'שטייט דיר ניט האן ווי אזוי דו וועסט מיך דאכט האן לקוקען'. במקבילה בספר אבני"ה ברזל לר' אברם ב"ר נחמן מטולטשין, ירושלים תשל"ב, עמ' יז (מרק בכל סיפורי ר' נחמן, מפנה כאן לאבני"ה ברזל, ירושלים תרצ"ה, עמ' יט), הנוסח הוא: 'פארשטייט, ס'שטייט דיר ניט האן ווי אזוי די וועסט מיר אנקוקען'. אפשר ש'האן' במקום 'אהן' או 'אנ' הוא שינוי הגייה, אך את האות ל במלה לקוקען אינני יודע לכלכל.

המעשה הסודי על השריון

גם בדברים הקצרים כאן בוודאי לא יהיה סיפק בידי לעסוק בשאלה הכללית איך לפרש את סיפורי ר' נחמן, ובפרט שכאמור סוגות שונות מצויות כאן, והן מצריכות מתודות שונות של פרשנות. אסתפק בדוגמה אחת, שנבחרה על ידי, האמת, לא במקרה. מדובר בסיפור סודי, שרי נחמן עצמו ציווה שעניינו 'יהיה בסוד ולא יגלוהו כי אם ליחידי סגולה', מה שמצביע בוודאי על כך שיש בו עניין חשוב ועקרוני ביותר, שכדאי להתאמץ לעמוד על טיבו. ואכן דרך פירוש סיפור זה אוכל להבהיר את דעתי בנוגע לעניין עקרוני להבנת ברסלב: היחס לשבתאות.

בחרתי בסיפור זה גם מפני שלדעתי אפשר לפרשו לפי מקבילה מפתיעה ומעניינת, שעתה אפשר להביאה, הודות לצבי מרק שהמציא לנו תוספת משמעותית לסיפור זה. לפני מחקריו לא גילתה לנו ספרות ברסלב מסיפור זה אלא משפט אחד, ומרק מצא לו המשך של שני משפטים נוספים, ואף צירף לכאן קטע משיחה בין ר' נחמן לר' אהרן, רב העיר ברסלב, על משמעות הסיפור.

עם זאת, פירושי יעמוד בניגוד לדעתו של מרק, ויהיה כאן ויכוח, מחלוקת לגיטימית של לימוד תורה הנוגעת כאמור בעניין עקרוני, ואינה פוגעת כלל בתודה שאני מביע היום למרק על מחקריו. חוץ מזה גם התנצחות אישית לא היתה ממש רחוקה מרוחו של ר' נחמן, ובאוזני אלה שמתעניינים דווקא בכך, במישור האישי, אוכל לומר שכאן דווקא אני הוא כאן הצד המותקף.

מדובר במעשה הסודי על השריון, או 'סיפור מהפנצר', שקודם למחקרי מרק נודעה לנו רק תחילתו, משפט אחד: 'כשהולכים במלחמה לובשים שריון שקורין פנצר וכו' וכו'. בנוסף לכך מדווח שם גם שעניינו של הסיפור הוא התיקון הכללי, כלומר עשרת פרקי התהילים שקבע ר' נחמן שיש לומר כתיקון לחטא הוצאת זרע לבטלה. במאמרי 'התיקון הכללי של ר' נחמן מברסלב ויחסו לשבתאות' שיערתי שעניינו של סיפור השריון הוא בתיקון אף כללי מזה: תיקון לחטא השבתאות, התנועה המשיחית שסחפה את העם מאה וחמישים שנה לפני ר' נחמן, ולא פסקה מלרחוש במחותרת ולהסעיר את עשתונות ישראל אף

בימיו. בהשערה זו הסתמכתי, בין השאר, על עדותו של ר' נחמן על זקנו הבעש"ט, שהשבתאים גרמו לו לשני נקבים בלבו ובגללם נפטר מן העולם. אם התיקון הכללי דומה לשריון הרי, כך שיערתי, יכול היה להציל את הבעש"ט לו נשא על חזהו, שכך היה הרי עוצר את חצי השבתאים ומונע את היווצרות אותם נקבים.

על מאמרי זה יצא קצפו של החוקר החסידי יהושע מונדשיין ז"ל (שהלך לעולמו לפני ימים אחדים), אשר כפר במקומה החשוב של ההתמודדות עם השבתאות בעולמו של ר' נחמן. בשורש דבריו היתה השקפתו של חסיד חב"ד שברסלב לא שייכת לשורש נשמתו. אך כשלושים שנה אחרי אותו ויכוח נמצאה לו למונדשיין תמיכה בלתי צפויה מצדו של צבי מרק.

דרך אגב, רק לפני שבועות מעטים באולם זה, בהרצאה בערב עיון לכבוד ספרה החדש של רחל אליאור, מרק דווקא סייע בידי בוויכוח זה והפריך טענה אחרת ממסכת טענותיו של מונדשיין: בין טענותיו טען מונדשיין שאני גם אינני מפרש נכונה קטע מספר שבחי הבעש"ט, המתאר, לפי פירושי ולפי פשטו של אותו קטע (וגם לפי פירושה של אליאור), איך כמעט עלה בידי שבתי צבי לפתות את הבעש"ט להתנצרות. לדעת מונדשיין (והאמת, גם לדעת חברי הטוב משה אידל), לא הבעש"ט אלא שבתי צבי הוא המתואר שם כקרוב להתנצרות, אבל נכונותה של הקריאה ההפוכה הוכחה עתה סופית בידי מרק, שהביא לעניין זה מקבילות חשובות מספרות ברסלב, המספרות על ניסיון קשה להתנצרות שעמד בו הבעש"ט.

אך בעניין סיפור השריון הלך מרק בדרך הפוכה, ופירשו דווקא בהתאם לרוח המונדשיינית. זאת אומנם לא בספרו הנוכחי, שכאמור רק מביא את סיפורי ר' נחמן ולא מפרשם, אלא בספרו הקודם, 'התגלות ותיקון בכתביו הגלויים והסודיים של ר' נחמן מברסלב', שמרק ראה להקדיש בו פרק שלם להפרכת השערתי הנ"ל. לדבריו: 'יהושע מונדשיין במאמר תגובה מפורט ומשכנע דוחה את מארג השערותיו של ליבס על המקום שתפסה השבתאות בעולמו של ר' נחמן, ובכלל זה את הניסיון לקשר בין המעשה מהפנצר לבין

השבתאות'. לסיום דבריו עוד מוסיף מרק וקובע שהתייחסותו של ר' נחמן אל השבתאות היא 'שולית ביותר, והשבתאות לא תפסה מקום משמעותי בעולמו'.

אין כאן המקום לחזור על 'מארג השערותיו של ליבס על המקום שתפסה השבתאות בעולמו של ר' נחמן'. 'מארג' זה ארוג ממקורות רבים שלא מונדשיין ולא מרק התמודדו אתם (אחד מרבים אלה הזכרתי לעיל בדברי על מקורו של המשל מהאינדיק בספר דברי האדון). במארג מסוג זה כבר קדמו לי החוקרים יוסף וייס ומנדל פייקאז', והוא מוסיף ונארג במחקרים נוספים, כגון בידי תלמידתי-חברתי לאה מוריס. כאן נדבר רק על מעשה מהפנצר.

מרק סבור שבתוספת שמצא בכתב-יד נתגלה כל סודו של המעשה מהפנצר. בתוספת זו באמת לא נזכרות במפורש לא השבתאות ולא גאולת העם. התוספת נשאר אומנם בתחום הפרט ומדברת על חזרתו לחיים של מי שפגע בו החץ ושבר את השריון. ר' נחמן עצמו פירש זאת, לפי המדווח בכתבי היד, על סוד הייבום הזוהרי. לפי סוד זה, המתואר בזוהר בחטיבת סבא דמשפטים, מי שמת בלא בנים חוזר לעולם הזה, כשנשמתו מגולגלת בבן שיוולדת אשתו בזיווג עם אחיו. את המסקנה העולה מכך בוחר מרק לנסח בדרך זו: 'עתה כשהסיפור גלוי לפנינו ניתן לומר שאין כל זיקה בין המעשה משריון לבין השבתאות או הפרנקיסטיות, והרובד האזוטרי של התיקון אינו מתייחס למלחמה בשבתאות, לא של הבעש"ט ולא של ר' נחמן, אלא מבאר את עניינו של התיקון, את זיקתו לסוד הייבום ואת אופיו היומרני'.

אכן לו היה הסיפור כולו גלוי לפנינו, אפשר שהיה הצדק עם מרק. אבל גם עתה, כאשר למשפט הבודד של הסיפור מצא מרק תוספת של עוד שני משפטים, עדיין לא הגיע הוא לכלל סיפור. גם כך לדעתי אין לנו אלא התחלה קטועה שאין הכינוי 'מעשה' או 'סיפור' יכול לחול עליה. זאת ועוד: לו היה זה כל הסיפור, איך עברו החסידים על מצוות רבם, שציווה כזכור לשומרו בסוד, ואיך הוציאוהו לאור עולם, ועתה אף בדפוס, בנוסח החדש של ספר חיי מוהר"ן, שנתפרסם על ידי חסידי ברסלב (מכת הנחנ"חים. בית שמש תשס"ט, אחרי שפרסם מרק בפעם הראשונה את הסיפור במאמר בציון בשנת תשס"ה). ואכן לפני נוסח הסיפור הדפיסו עתה שם החסידים הערה בזה הלשון: 'עצם המעשה

הוא ארוך ועליו חל איסור הדפסה. כאן נימצא [בוודאי צ"ל: כאן לא נמצא] כי אם ראשי פרקים שעלהם לא חל האיסור'.

יתר על כן, אם נסתפק בדברי מרק, לא נוכל להבין את הסיבה לאזהרתו של ר' נחמן שאין לגלות את עניינו. קשה לקבל את השערת מרק שהסוד הכמוס הוא ציון יומרתו ומעלתו המיוחדת של ר' נחמן, כי הרי כל הספרות הברסלבית מלאה בכך. לא פחות קשה היא השערתו הנוספת שהסוד הנסתר הוא סוד הייבום הזוהרי, שהרי סוד זה גלוי וידוע מן הזוהר. מרק טוען אומנם כי 'עדיין נשאר נושא זה בגדר "סוד" אף בקרב מקובלים שלאחר הזוהר', אך גם אם היה כך במאות הראשונות אחר הזוהר, בוודאי לא שייך הדבר בתקופתו של ר' נחמן. נוסף לכך, כפי שמוסיף ואומר כאן ר' נחמן עצמו, אין מדובר בייבום ממש, כי מצוותו אינה נוהגת בימיו (כך לפחות לפי הדין הנוהג בעולם האשכנזי), אלא יש לקיימה רק 'בשורשה', ואיך יהיה זה, אם נסתפק בסוד הזוהרי, שמדבר רק בייבום הלכה למעשה?

קושיות אלה יפתרו דווקא אם נוסיף ונלך דווקא בדרך שהתוויתי אני לפני שנות דור, ונכיר בכך שסוד הייבום הזוהרי התפרש 'בשורשו' בפי ר' נחמן על עניין הגאולה והשבתאות, שני נושאים שכן העסיקו מאוד את מחשבתו, ואף נחשבו סודיים.

והנה פירוש כזה לסוד הייבום הזוהרי מצאתי, אכן, ובמקום מפתיע, דווקא אצל אחד מראשי המתנגדים לחסידות, בן דורו של ר' נחמן, ר' מנחם מנדל משקלוב, תלמידו הקרוב של הגאון מווילנא, ומחדש היישוב האשכנזי בירושלים בראשית המאה התשע עשרה. כתביו של זה מלאים רמיזות לשבתאות ולתיקונה, ושמו של שבתי צבי, ואף של הנביא השבתאי ר' העשיל צורף איש ווילנא, רמוזים בהם בגימטריאות רבות, המוכרות היטב מן הספרות השבתאית. על תופעה מפליאה זו עמדתי בסדרת מאמרים, שקשה לסתור את ממצאיהם, באשר הם נתמכים בהערות ובמראי מקומות רבים ביותר.

בכתבי ר' מנחם מנדל נידון באריכות גם סוד הייבום הזוהרי, והוא אכן מפרשו על סוד הגאולה העתידית ועל תיקון השבתאות, ניסיון הגאולה הקודם שנכשל. הבעל שמת בלא בנים נקרא אצלו 'הראשון', והוא, לפי הוכחות רבות,

משמש שם כרמז לשבתי צבי, ואילו האח המייבם, הנקרא במקרא 'גואל' ומכונה אצל ר' מנחם מנדל גם במקבילה הארמית 'פרוקא' ואף בכינוי 'משיח', מזדהה כנראה עם הגאון מווילנא. לבעילת האח המת יש לפי הזוהר משמעות וחשיבות לטובת הבן הנולד מאחיו, כי בבעילתו הראשונה משאיר הבעל חלק מרוחו ברחם האשה, והוא יסוד הבניין לבן העתיד. גם עניין זה מתפרש אצל ר' מנחם מנדל במישור הגאולה: ניסיון הגאולה של המשיח הראשון, הוא שבתי צבי, גם הוא לא היה לריק, ממש כאותה בעילה ראשונה של הבעל שמת בלא בנים אך הפקיד למען העתיד חלק מרוחו. המשיח הראשון נכשל אומנם במשימתו, אך גם לניסיונו הכושל נודעת משמעות וחשיבות, כי בו תלויה הצלחת משימתו של המשיח האחרון. לכך מביא ר' מנחם מנדל משל, הלקוח מן הספרות התלמודית: משל לאדם שהרים כלי חרס, ובא אחר ומצא תחתיו מרגלית – אילולי הרים הראשון את החרס, לא היה השני מוצא את המרגלית. אף שהמשיח הראשון, שבתי צבי, נכשל במשימתו והעלה חרס בידו, בכל זאת גם לו נודעת משמעות בתהליך הגאולה, אם יתוקן בידי מתקן מתאים. אצל ר' מנחם מנדל מתואר מתקן זה כאמור בדמותו של הגאון מווילנא, ראש המתנגדים. בנקודה זו ר' נחמן בוודאי לא יכול היה להסכים, אבל אפשר שביקש תפקיד כזה לעצמו או למי שהוא בדמותו.

גם מדוגמה זו נוכל ללמוד עוד משהו על העומק הלא נדלה של סיפורי ר' נחמן, ושוב תודה מיוחדת למי שהציג אותם לפנינו באוסף כה שלם ומשוכלל.